

EEN FAIR PRACTICE LABEL VOOR DE PODIUMKUNSTEN

WAAR LIGT DE GRENS?

De theaterbudgetten nemen af, maar de productie blijft vrijwel gelijk. Is hier sprake van een economisch wonder, of gaan de vergoedingen in de richting van het onbehoorlijke? Het Transitiebureau wil dit probleem in kaart brengen en bespreekbaar maken. Een nieuwe gedragscode moet het evenwicht terugbrengen. | TEKST: MAUD MENTINK |

Gjalt Vlam staat met z'n schoenen in de modder en hangt een spot in een boom. Op zijn mobieltje komt een mail binnen. Het zeskoppige gezelschap waar hij een voorstelling voor draait, is uitgenodigd op een locatietheaterfestival. De organisator heeft weinig budget: 700 euro totaal voor de voorstelling. Ze bieden wel overnachtingen, eten en vergoeding van de reiskosten. Freelance technicus Vlam stelt zijn spot en vraagt zich af of de medewerkers van V&D gedurende hun loopbaan ook twee dagen per maand gratis zouden hebben gewerkt om het bedrijf voor faillissement te behoeden. Of dat hij een schilder zou kunnen vragen zijn huis te schilderen voor een reiskostenvergoeding, lunch en diner.

Ondanks forse bezuinigingen op de kunst- en cultuurbegrotingen, (b)lijkt de podiumsector veerkrachtig. De meeste instellingen bleven tot nog toe overeind. Veel organisaties deden een beroep op hun eigen reserves, maar ook op de gedrevenheid en zelfredzaamheid van hun werk- en opdrachtnemers. Vlam: "Het financieel tekort van het festival wordt doorgeschoven naar het gezelschap, dat het weer doorschuift naar haar werk- en opdrachtnemers. En die kunnen het niet verder doorschuiven. Ik kan me voorstellen dat een speelkans voor gezelschappen los van vergoeding soms interessant is in verband met het aantal speelbeurten, ervaring, of publieksbekendheid, maar een professioneel gezelschap hoort de kosten zelf te dragen en de medewerkers marktconform te betalen."

Vermoedens bevestigd

Tijd voor wat cijfers. Met de meest recente cultuurbezuiniging verminderde de landelijke overheid de subsidie voor de kunst- en cultuursector met 20 procent. Provincies, gemeenten en het bedrijfsleven trokken zich daarna ook steeds verder terug. Het totale kunst- en cultuurbudget slonk hierdoor met 40 procent. Toch behaalden gezelschappen en podia hun productiedoelen. Dat blijkt uit de analyses die in de aanloop van de nieuwe cultuurperiode 2017-2020 zijn gemaakt door de Raad voor Cultuur en Kunsten⁹².

IN 2013 WAREN ER
143.000 BANEN
EN **106.000**
ZELFSTANDIGEN
ACTIEF IN DE
CULTUURSECTOR

IN 2013
VERDIENDEN ZZP'ERS
IN DE CULTUURSECTOR
GEMIDDELD
€ 21.908,-,
RUIIM € 10.000,- MINDER
DAN HET MODAAL BRUTO-
INKOMEN IN DAT JAAR:
€ 32.500,-

50% VAN
DE MENSEN MET EEN
CREATIEF BEROEP HEEFT
EEN JAARINKOMEN VAN
MINDER DAN
€ 30.000,-.
BIJ ANDERE BEROEPEN VAN
VERGELIJKBAAR NIVEAU
IS DAT NOG GEEN
20%

Het is toch je passie?

De bereidheid om voor een appel en een ei en zonder continuïteit of zekerheid te werken is tegenwoordig bij veel organisaties een vereiste, ook buiten de kunst- en cultuursector. Eind juni betoogde de Vlaamse cultuursocioloog Pascal Gielen in een artikel op *De Correspondent* dat de kunstenaar symbool

is komen te staan voor de neoliberale werknemer: wendbaar, buigzaam, mobiel en creatief. "De nieuwe modelarbeider is een soort kapitalistische karikatuur van de kunstenaar. Hij is nomadisch, heeft geen negen-tot-vijfmantaliteit, denkt out of the box, is multi-inzetbaar, beweegt van project naar project, kan van weinig leven en heeft de potentie om met geringe mid-

delen iets te creëren." Het was een privilege voor de kunstenaar om zo te kunnen leven, maar nu is het de norm. En wat eens de kwaliteiten waren van de kunstenaar, vormt nu zijn grootste gevaar. Ondertussen wordt nog steeds hetzelfde van de kunstenaar verwacht, maar dan vaak tegen een onkostenvergoeding. Het is toch immers je passie?

Maar achter de schermen meende minister Bussemaker van OC&W flinke verschuivingen te zien. Ze liet daarom een *Verkenning Arbeidsmarkt Culturele Sector* uitvoeren (zie ook de cijfers in de ronde kaders op deze en de volgende spread). De resultaten van dat onderzoek werden dit voorjaar gepubliceerd en bevestigden de vermoedens: er zijn veel banen verdwenen, maar de hoeveelheid werk is nagenoeg gelijk gebleven. Freelancers worden in groten getale ingezet tegen extreem lage tarieven en hebben steeds minder onderhandelingsruimte. Kunstenaars leven van schrikbarend lage jaarinkomens. Rode jaarcijfers van gezelschappen worden weer zwart door in te teren op de opgebouwde reserves. Actie is dus geboden, maar door wie en op welke manier?

Onmogelijke paradox

Marijke Hoogenboom is lector Podiumkunsten in transitie aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten en een van de vier initiatiefnemers van Het Transitiebureau. Deze werkgroep spreekt zich gevraagd en ongevraagd uit over de rol van kunstenaars in de 21ste eeuw en probeert momenteel vooral het gesprek tussen de verschillende partijen op gang te brengen. Hoogenboom verdiepte zich in de ontwikkelingen en ziet bij de culturele instellingen zeker geen doelbewust streven om mensen in een moeilijke positie te brengen. "Maar het probleem komt nu wel bij de zwakste schakel terecht: de individuele kunstenaars en cultuurwerkers onderaan in de piramide. Voor hen is het een paradox: er wordt verwacht dat zij

IN 2013 IS
37%
VAN DE BANEN IN DE
CULTUURSECTOR EEN
TIJDELIJK DIENST-
VERBAND. BINNEN DE
GEHELE BEROEPS-
BEVOLKING IS DIT
25%

CIJFERS: SER, VERKENNING
ARBEIDSMARKT CULTURELE SECTOR

TUSSEN 2009 EN
2013 DAALDE HET
AANTAL BANEN IN DE
CULTUURSECTOR MET
12,3%.
BINNEN DE GEHELE
BEROEPSBEVOLKING
WAS DIT
2,5%

HET AANTAL
VRIJWILLIGERS BIJ
THEATERS EN PODIA IS
TUSSEN 2005 EN 2014
GESTEGEN MET **78%.** IN
2014 WAREN HIER VOOR HET
EERST MEER VRIJWILLIGERS
AAN HET WERK DAN
WERKNEMERS

TUSSEN 2009 EN
2013 STEEG HET AANTAL
ZELFSTANDIGEN IN DE
CULTUURSECTOR MET
20,4%
BINNEN DE GEHELE
BEROEPSBEVOLKING WAS DIT
9,6%

HET AANDEEL VAN
ZELFSTANDIGEN IN
DE CULTUURSECTOR
WAS IN 2013
42%
BINNEN DE GEHELE
BEROEPSBEVOLKING
WAS DIT
16%

ondernemend zijn, terwijl het haast onmogelijk is geworden om de eigen grenzen te bewaken. De werk- of opdrachtnemer ziet zich vaak gedwongen om tegen een extreem laag tarief te werken en ondermijnt daarmee onbedoeld zijn eigen positie op de arbeidsmarkt." Het tijdschrift *Theatermaker* besteedde recent uitgebreid aandacht aan de uitholling van de culturele sector. Taboedoorbrekend, volgens Hoogenboom: "Uitholling en werkdruk zijn gevoelige onderwerpen. Privacy en contractuele geheimhouding spelen daarbij een rol, maar er heerst bovenal angst en schaamte, omdat men zichzelf in deze situatie terecht heeft laten komen."

Evenwicht op alle fronten

Hoogenboom: "Wij kunnen het debat stimuleren en helpen om de behoeften en wensen van personen en organisaties te vertalen naar concrete initiatieven. Maar de motivatie om duurzamer te gaan werken moet uiteindelijk bij de sector zelf vandaan komen. De politiek, de Raad voor Cultuur en Kunsten92 onderkennen inmiddels de noodzaak van een eerlijkere praktijk in de sector. Dat is een belangrijke stap."

Technicus Vlam heeft een helder beeld van welke richting het op moet: "Volgens mij is de vraag of we 'duurzaam' bezig zijn het belangrijkste. Daarmee niet doelend op het milieu, maar of de sector gezond is. In mijn opinie is de sector gezond als iedereen die erin werkt gezond is, stressvrij is en professioneel kan werken. De verhouding kwaliteit, flexibiliteit, werkdruk en loon of gage moet daarvoor in evenwicht zijn."

Fair practice

In de Belgische kunst- en cultuursector staan eerlijke werkomstandigheden sinds zo'n anderhalf jaar op de kaart. Ook daar ging de kaasschaaf over de kunstsector. Kunstenorganisatie State of the Arts werkt nu aan het opstellen van richtlijnen op het gebied van werkomstandigheden om kritisch naar de eigen organisaties te kunnen kijken en gebruikt daarvoor het format van een Fair Practice Label. In Berlijn werkt de Koalition der Freien Szene aan een vergelijkbaar initiatief.

Het Transitiebureau organiseert onder de noemer 'United We Stand' bijeenkomsten, om de arbeidspraktijk in de podiumsector bespreekbaar te maken.

FOTO: MICHEL COTTERINK

Een dergelijk label zou ook in de Nederlandse situatie een geschikte oplossing kunnen zijn. Hoogenboom: "In samenwerking met Platform BK, uit de beeldende kunstsector, zijn wij gestart om de initiatieven en ervaringen in de verschillende Europese landen aan elkaar te koppelen. We voeren nu gesprekken over een Fair Practice Label in Nederland. Dezelfde onderwerpen komen steeds terug: het respecteren van de arbeidswetgeving, contractuele rechtszekerheid en opbouw van sociale en financiële rechten."

Geen dwingende sticker

"Idealiter zou dit label onderdeel moeten zijn van de dagelijkse praktijk, niet alleen als houvast voor het individu in gesprekken met de werk- of opdrachtgever, maar ook als middel voor een organisatie om een afgewogen besluit te nemen over het wel of niet doorgaan van een productie", zegt Hoogenboom. Maar hebben we daar niet al cao's en arbowetgeving voor? "Het is niet de bedoeling dat een Fair Practice Label die gaat vervangen of daarmee concurreert. Het mag juist niet leiden tot meer ambtelijkheid. Het label kan een aanvullend instrument zijn in complexe situaties. In die zin lijkt het nog het meeste op de Governance Code Cultuur. Dat is een instrument waarin negen principes zijn opgenomen voor goed bestuur en toezicht in de cultuursector. Daarom heb ik zelf op dit moment de neiging om het woord 'label' te vervangen door 'code'. Een label is een sticker, een keurmerk dat in andere sectoren, zoals de voedselindustrie, een aparte markt heeft doen ontstaan.

Het is dwingend en haast een verplichtend beoordelingssysteem. Terwijl een code zich meer richt op het ontwikkelen van ethiek en staat voor een aanbeveling. Gezien de intentie denk ik dat dit beter past bij de sector.”

Het label bestaat op dit moment dus nog niet. “We willen het als voorstel met de sector bespreken en kijken of het iets kan opleveren voor individuen en instellingen”, vertelt Hoogenboom. Het Transitiebureau heeft inmiddels verschillende opiniestukken gepubliceerd en onder de noemer ‘United We Stand’ een aantal bijeenkomsten georganiseerd. In deze gesprekken stond het belang van een andere arbeidspraktijk en het ontwikkelen van een ethische standaard centraal. “In de laatste bijeenkomst op 3 september, tijdens *Nieuwe Grond*, hebben we nog een stap terug gedaan en zijn we gaan kijken naar de waarden die in onze sector de ethische standaard vormen.”

Vrijwilligersvergoedingen

Transparantie is een sleutelwoord. Dat is lastig, maar volgens Hoogenboom wel cruciaal: “Om de juiste richtlijnen op te kunnen stellen is het van belang dat je weet hoe er nu wordt gewerkt en wat bijvoorbeeld een theaterproductie nu écht kost en écht oplevert. Inmiddels is een groot deel van de kunstsector gebaseerd op vrijwilligerswerk, en daarmee op vrijwilligersvergoedingen. Kijk maar naar het voorbeeld van Gjalt Vlam.”

In België heeft het Kunstenpunt (een fusie van sectorinstellingen waaronder het Vlaams Theater Instituut) samen met de vakgroep Sociologie van de Universiteit Gent een breed

onderzoek uitgezet naar de sociaaleconomische situatie van individuele kunstenaars. “Zo’n onderzoek is een belangrijke stap”, stelt Hoogenboom. In Nederland ontbreekt een vergelijkbaar instituut dat de sector van analyses en informatie kan voorzien. “Gelukkig heeft de politiek nu geld vrijgemaakt om sectorbreed onderzoek te doen. Kunsten92 gaat hiermee aan de slag.”

Op de agenda

Hoogenboom vervolgt: “Ondertussen moeten wij, los van politiek en belangenorganisaties, terug naar de basis en ons afvragen hoe we ons tot elkaar verhouden en welke waarden we als sector hanteren. Wanneer besluit je dat er te weinig budget is om de productie die je voor ogen hebt te realiseren? Wanneer besluit je dat het tarief dat je kunt bieden niet meer redelijk is voor de kwaliteit en flexibiliteit die je verwacht?”

Los van de vraag of het Fair Practice Label er komt, is het belangrijk dat de problematiek op de agenda komt te staan. Niet alleen voor kunstenaars, maar ook voor technici, ontwerpers, productieleders en andere medewerkers van gezelschappen en podia. Misschien ligt hier ook een taak voor de Vereniging voor Podiumtechnologie. Zij kan haar leden oproepen actief deel te nemen aan dit gesprek, of met een enquête een nulmeting verrichten. <<

Wij zijn benieuwd naar reacties en ideeën. Stuur een email naar info@zichtlijnen.nl.